

Jo Tollebeek

Een slapeloos doordenken
van alle dingen

OVER GESCHIEDENIS
EN HISTORISCHE CULTUUR

2017 Prometheus Amsterdam

INHOUD

DE WOEKERING VAN HET VERLEDEN

Woord vooraf 7

De mechaniek van de politiek

DE VELE GESCHIEDENISSEN VAN LOUIS DIEUDONNÉ JOSEPH DEWEZ

De moeizame passage van de oude orde naar de moderniteit 15

DE FRANSE REVOLUTIE IN DE NEGENTIENDE EEUW

De politiek als spiegelpaleis van de geschiedenis 31

DE HISTORISCHE WERELD VAN ARTHUR MERGHELYNCK

Over het 'familiale verleden' van de negentiende-eeuwse adel 49

BEGREEP GEYL DE VLAMINGEN?

Geschiedschrijving, politieke actie en de 'ware' identiteit 77

Een gemeenschap van historici

EEN GEDWONGEN PLOOI

Geschiedenis schrijven in het Verenigd Koninkrijk van Willem I 95

EEN STORMACHTIGE FAMILIE

Paul Fredericq en de vorming van een academische historische gemeenschap 116

EEN HUISELIJKE CULTUUR

De mise-en-scène van de moderne geschiedwetenschap 134

ROME IN 1955

Een momentopname van de Belgische en Nederlandse
historiografie 149

Genres van geschiedschrijving

GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE IN DE NEGENTIENDE EEUW

De Messenger des Sciences historiques 1823-1896 173

LESSEN AAN DE KONINGIN

P.J. Blok, Wilhelmina en de vaderlandse geschiedenis 199

EXEGI MONUMENTUM

De grote syntheses van de nationale geschiedenis 208

HET HISTORISCH ESSAY

Geschiedschrijving zonder vanzelfsprekendheid 237

Onstuitbare verlangens

RENAISSANCE EN VERSTARRING

Michelet, Burckhardt en Huizinga 261

DE STETHOSCOOP VAN DE HISTORICUS

Geschiedenis, cultuurkritiek en pathologie 275

HET ARCHIEF

De panoptische utopie van de historicus 292

DE PAARDEN VAN WATERLOO

Over de schoonheid en de bruutheid van de geschiedenis 311

NOTEN 345

HERKOMST VAN DE ILLUSTRATIES 415

VERANTWOORDING 417

NAMENREGISTER 421

DE WOEKERING VAN HET VERLEDEN

Woord vooraf

Historici schrijven boeken. Deze boeken bieden ons inzichten in het verleden. Zij helpen ons een klare kijk te krijgen op wat ons zonder deze historici duister zou blijven, zorgen voor nuance, scheppen orde. Maar onze omgang met de geschiedenis berust maar zelden op een goed geordend geheel van rationele opvattingen. Veel vaker steunt zij op een wirwar van herinneringen en beelden, die zich richtingloos vermenigvuldigen, zonder structuur en zonder de heldere opbouw die wij onze gedachten graag toeschrijven. Geschiedenis, zo blijkt steeds opnieuw, is een hoofd dat op de dool is, dat niet redeneert, maar associeert, dat het verleden in alle hoeken en gaten van het leven vindt. Geschiedenis verzamelt – gulzig en obsessief – en hecht zich aan dingen die weer andere dingen oproepen. Het is deze woekering van het verleden die in dit boek centraal staat.

Ook de uiteenlopende praktijken waarin onze omgang met het verleden vorm krijgt, worden gekenmerkt door tuchteloosheid. Dat geldt zelfs voor de moderne geschiedwetenschap zoals die in de loop van de negentiende eeuw ontstond: een discipline met een methodologische orthodoxie, waarin duidelijke regels en procedures zijn beschreven, en een professionele gemeenschap, waarin – inderdaad – discipline van de leden werd en wordt verwacht. Het rechtlijnige denken van de methode blijkt zich al snel – als in de oude scholastiek – in vertakkingen te kunnen verliezen, de praktijk blijkt al even snel te worden beheerst door passies die zich maar moeilijk laten controleren. Het leven is altijd sterker dan de leer.

Dat laatste wordt nergens beter geïllustreerd dan in een door de politiek voortgedreven geschiedschrijving, die het thema van de eerste af-

deling van dit boek vormt. De Belgische historicus Louis Dieudonné Joseph Dewez diende in de halve eeuw die tussen 1780 en 1830 verliep, vele meesters. Hij poogde daarbij telkens opnieuw een ‘passende’ nationale geschiedenis te schrijven. Het resultaat was een onoverzichtelijke vermenigvuldiging van teksten – van originelen, heruitgaven, bewerkingen, complementen en *abrégés* – die illustreerde hoe moeilijk de politieke overgang van het ancien régime naar de moderne wereld was: Dewez en zijn lezers werden telkens opnieuw door de gebeurtenissen ingehaald. Meer specifiek getuigde de voorstelling van de ‘Grote Revolutie’ van 1789 bij de negentiende-eeuwse Nederlandse en Belgische liberalen, confessionelen, radicalen en socialisten van een sterke wisselvalligheid. De Revolutie spiegelde zich in de eigentijdse politieke strijd, die bij elke nieuwe wending een ander aspect van het verleden toonde. De politiek deed de geschiedenis begrijpen, maar nooit helemaal.

Hoe kon de adel, meer dan welke groep ook met de traditie verbonden, de diepgaande maatschappelijke veranderingen van de negentiende eeuw dan overleven? Zij schiep een verleden waarin zij zich letterlijk thuis voelde, een ‘familiale geschiedenis’. De Ieperse edelman Arthur Merghelynck bleek niet alleen een verwoed genealoog. Hij kocht, restaureerde en decoreerde ook een kasteel en een *hôtel* in de stad. Daarmee wilde hij de eigentijdse stijlloosheid en – breder – het materialisme en affairisme dat hij overal om zich heen bespeurde, bestrijden. Daarvoor zette hij een verleden in dat op een eclectische manier geconstrueerd bleek te zijn. Enkele decennia later bleek de politiek ook Pieter Geyl te kunnen verwarren. Geyl, activist van de Groot-Nederlandse zaak, was ervan overtuigd dat hij door zijn historisch werk de Vlamingen hun ware identiteit openbaarde; hij begreep hen beter dan zichzelf. Maar hij raakte daarbij verwickeld in een gevaarlijk schimmenspel, een spel van schijn en misleiding. De ‘bewuste Vlaamse jongelingschap’ waarop hij zijn politieke hoop had gevestigd, bleek de profeet uit het Noorden uiteindelijk niet te willen begrijpen.

In de tweede afdeling van dit boek verschuift de blik naar de gemeenschap van de historici, de ‘producenten’ van de geschiedenis. Zij vormen een gevarieerde groep. Toen koning Willem I in 1826 een prijsvraag uitschreef voor een ontwerp van een geschiedenis van zijn ‘verenigd koninkrijk’ en de belofte deed de winnaar tot ‘geschiedschrij-

ver des Rijks' te zullen promoveren, waagden meer dan veertig historici hun kans. Maar zij verzamelden zich slechts moeilijk rond de koninklijke vraag. Hun antwoorden bleken zeer uiteenlopend. Om het verlangen van Willem I de geschiedenis van Noord en Zuid te integreren bekommerden zij zich amper. Liever fantaseerden zij over de wedden die zij, eens tot de hoge functie geroepen, aan hun medewerkers zouden laten uitbetalen, of over het lettertype dat zij in hun werk zouden gebruiken. Het einde liet zich voorzien: niemand werd bekroond.

Ruim een halve eeuw later trachtten de voortrekkers van een 'nieuwe geschiedschrijving' op basis van een modern geachte wetenschappelijke methode en stijl een professionele academische gemeenschap te vormen. De Gentse hoogleraar Paul Fredericq was één van hen. Hij omringde zich met wetenschappelijke medewerkers. Maar de omgang met deze 'secretarissen' kreeg al snel een moeizaam en emotioneel karakter: een ethiek van eer en trouw botste op een constant gebrek aan discipline. Intussen werd de geschiedwetenschap geësceneerd, waarbij de nieuwe locaties van het vak werden ingezet om idealen te verbeelden: de zolders van de universiteitsgebouwen, de werkkamers in de professorale huizen en de moderne 'laboratoria' stonden elk op zich symbool voor een authentieke en onthechte wetenschap, beoefend in een sfeer van intimiteit. In het midden van de twintigste eeuw leek van deze intimiteit nog maar weinig te resten. Op het grote wereldcongres van historici dat in 1955 in Rome werd georganiseerd, deelden Nederlandse en Belgische vakgenoten niet alleen de angst voor de dogmatisch geachte Sovjetvertegenwoordigers of het enthousiasme voor de Franse *Annales*, maar ook het onbehagen ten aanzien van het massale en 'gerobotiseerde' karakter van de bijeenkomst.

De teksten die deze gemeenschap van historici 'produceerden', namen de gedaante van verschillende genres aan. Enkele daarvan worden in de derde afdeling van dit boek belicht. In de vroege negentiende eeuw was de geschiedschrijving vaak retorisch en romantisch. Maar naast deze geschiedschrijving bestond ook een levendige oudheidkundige traditie. Daarin werden geen grootse verhalen verteld, maar, zoals in de *Messenger des Sciences historiques*, ontelbare berichten over archeologische vondsten of over in kabinetten opgespoorde kostbaarheden verzameld. Mettertijd zou deze antiquarische traditie verdwijnen. Wat

van haar restte, was nog slechts verweesde eruditie. In de lessen die de Leidse hoogleraar P.J. Blok in het midden van de jaren 1890 aan de jonge Wilhelmina gaf, leefde een andere, retorische traditie voort: Blok zou de koningin de vaderlandse geschiedenis doceren zoals Bossuet in de zeventiende eeuw de *précepteur* van de dauphin was geweest. Lessen aan het hoofd van Staat vormden een genre op zich. Maar wat, zo vroeg Blok zich af, de koningin onderwijzen nu het land werd bedreigd door verdeeldheid, gebrek aan daadkracht en partijzucht?

Geen genre heeft de negentiende- en twintigste-eeuwse geschiedschrijving meer getekend dan de grote synthese van de nationale geschiedenis. In heel Europa – van Denemarken tot Portugal en van Ierland tot Rusland – richtten historici individueel of collectief monumenten voor het vaderland op. Elk van deze syntheses creëerde en bevond zich in een web van teksten, waarvan de punten werden gevormd door oudere syntheses, vertalingen, populaire bewerkingen, verkorte versies, uitbreidingen en voor de scholen bestemde afgeleiden van het origineel. Zo woekerde de geschiedenis verder. In het historisch essay dat in de late twintigste eeuw ontstond, werd daarentegen voor ‘kaalheid’ gepleit. Het genre hield vooral een nieuwe attitude ten aanzien van het verleden in: ironisch of speels, niet langer moreel gekleurd en met veel oog voor het geconstrueerde karakter van de geschiedenis. Het essay was, kortom, de uitdrukking van een historisch besef dat in rap tempo veranderde.

De mechaniek van de politiek, een disciplinaire gemeenschap van historici, genres van geschiedschrijving: achter dit alles blijft onze omgang met de geschiedenis gekenmerkt door onstuitbare verlangens, waarvan er enkele in de laatste afdeling van dit boek worden geïllustreerd. Er is bijvoorbeeld het streven de geschiedenis in begrippen te vatten. Weinig historische concepten bleken zo succesvol als het begrip ‘Renaissance’: het beantwoordde aan het verlangen vernieuwing en modernisering in het verleden te zien. Maar altijd ook was er het tegenbeeld van een – middeleeuwse – verstarde maatschappij, die de weg naar een verrijzenis – een wedergeboorte – leek uit te sluiten. Zo eindigde de ambitie om het verleden in grote begrippen te beschrijven vaak in een labyrint, dat door cultuurkritische bekommernissen of persoonlijke angsten al snel ondoordringbaar kon worden.

Sommige historici wilden ook meer dan het begrijpen en beschrijven van de geschiedenis. Zij onderwierpen haar ook aan een medische blik. Zij richtten hun aandacht op die momenten in het verleden waarop het maatschappelijk organisme in gevaar was geweest, op de ‘verstoringen’ die zich in de ‘normale’ historische ontwikkeling hadden voorgedaan. Zij spraken over crisis en lethargie, erfelijkheid en degeneratie, neurasthenie en bloedarmoede. Hun emotionele pathologie bleek echter geen lang leven beschoren. Met politieke machthebbers – niet met artsen – deelden de wetenschappelijke historici dan weer het fantasma van het Ene Archief, dat een einde moest maken aan de vrije en ordeloze circulatie van historische documenten. Voor machthebbers als Napoleon hield de Centrale der Archieven de belofte van een absolute controle in. Voor de gangmakers van de wetenschap bood zij de mogelijkheid het verleden van alle kanten te belichten, met de schijnwerpers die in de nieuwe panoptische gevangenissen werden ingezet. In beide gevallen was deze utopie de uitdrukking van een verlangen naar een totalitair regime.

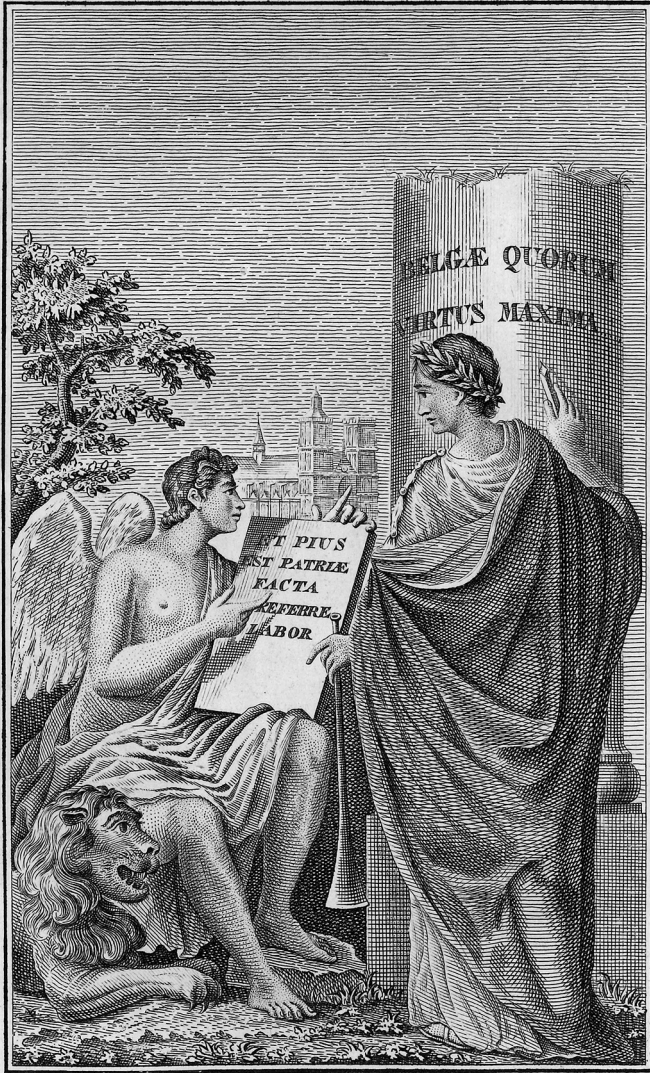
Geen groter verlangen in de omgang met de geschiedenis echter dan het verleden werkelijk te kunnen aanraken. Scherven, kledingstukken en – inderdaad – opgezette paarden kunnen een ‘historische sensatie’ bewerken. Zij laten ons de geschiedenis in al haar eenvoud en rauwheid ervaren. Althans, zo willen wij het. Maar al snel volgt de ontuchtering: de herinnering aan het verleden blijkt van het ene naar het andere voorwerp te glijden, in een complex geheel waarin originelen en kopieën, bewerkingen en fragmenten, vervalsingen en zelfs verdwenen stukken elkaar opvolgen. Geschiedenis, zo beseffen wij, is ‘een slapeloos doordenken van alle dingen’. Het zijn de woorden waarmee Johan Huizinga een eeuw geleden de middeleeuwse denkwereld typeerde. Ze herinneren ons aan het onmoderne karakter van onze eigen tijd, met haar moderne wetenschap en haar moderne geest.

Dit boek bundelt zestien opstellen. Hun eenheid ontlenen zij aan hun thema: alle handelen over de ontwikkeling van de geschiedschrijving en over de historische cultuur in de negentiende en twintigste eeuw, en in alle wordt de woekering van het verleden belicht. Alle opstellen werden eerder gepubliceerd, tussen 1998 en 2015, op zeer verschillende

plaatsen en in verschillende gedaanten: als artikelen in algemeen-culturele of wetenschappelijke tijdschriften, als bijdragen tot thematische of gelegenheidsbundels. Hun originele staat werd voor dit boek – grotendeels – bewaard, ook op bibliografisch vlak. Velen van mijn vakgenoten wil ik danken, niet alleen voor de uitnodigingen voor de lezingen die vaak aan de oorsprong van deze opstellen lagen, maar ook en vooral voor de generositeit waarmee zij mij in hun kennis lieten delen of mij bij het schrijven aanmoedigden. Mai Spijkers en Marieke van Oostrom dank ik voor het enthousiasme en de zorg waarmee zij – ruim twee decennia na *De ijkmeesters* (1994) en *De ekster en de kooi* (1996) – deze collectie hebben uitgegeven.

Leuven, februari 2017

De mechaniek van de politiek

1 'Het is een lofrijk werk de geschiedenis van het vaderland te schrijven': Louis Dieudonné Joseph Dewez zet zich aan zijn taak.

DE VELE GESCHIEDENISSEN VAN LOUIS DIEUDONNÉ JOSEPH DEWEZ

De moeizame passage van de oude orde naar de moderniteit

De *Abrégé de l'histoire Belgique* die Louis Dieudonné Joseph Dewez in 1817 publiceerde en waarvan in 1819 onder een licht gewijzigde titel een tweede editie verscheen, bevat een opvallend frontispice. De gravure is vervaardigd door de Brusselse kunstenaar Gustave Jacowick, die onder meer ook stadsplannen en episodes uit de Franse Revolutie en het Napoleontische verleden tekende. Zij toont twee figuren: een zittende jongeman, met aan zijn zijde een liggende leeuw, en een staande vrouw. Zij zijn met elkaar in gesprek.¹

Enkele bladzijden verderop volgt de *explication de la gravure*: 'Het genie van België, voorgesteld door een jongeman, houdt in de linkerhand, opgeheven ter hoogte van het hoofd, een tafel, waarop is geschreven: *ET PIUS EST PATRIAE FACTA REFERRE LABOR*. Hij toont deze tafel met de vinger van de rechterhand, daarbij de blik strak op de Muze gericht houdend. Deze Muze, die deze van de geschiedenis is (*Clio*), staat recht voor een sokkel waarop een zuil verrijst. De stift in de hand, graveert zij op deze zuil deze woorden van Caesar: *BELGAE QUORUM VIRTUS MAXIMA...*, die worden geacht de eerste woorden van de Belgische geschiedenis te zijn. Zij kijkt naar het genie met een aandacht die de inspiratie aankondigt.'² 'Het is een lofrijk werk de geschiedenis van het vaderland te schrijven.' Ovidius' woorden, hier geciteerd door de beschermgeest van 'België', klinken sinds lang versleten. Maar welk vaderland had Dewez op het oog in de ruim vier decennia van zijn historische werkzaamheden – en welke identiteit(en) gaf hij daarmee vorm?

De nationale eenheid

De oorsprong van de Belgische vaderlandse geschiedschrijving ligt niet in 1830, bij de Belgische Revolutie, maar in de tweede helft van de achttiende eeuw, in de Oostenrijkse Nederlanden.³ De Oostenrijkse overheid in Brussel erkende dat de ‘Nederlandse’ gewesten een eigen ‘karakter’ hadden, dat hen niet alleen eigenheid, maar ook eenheid gaf.⁴ Met behulp van een verlichte onderwijs- en wetenschapspolitiek trachtte zij dit nationale karakter te versterken. De historiografie kreeg daarbij een cruciale rol: in plaats van de oude particularistische traditie, waarin van elk gewest (het graafschap Vlaanderen of het hertogdom Brabant bijvoorbeeld) afzonderlijk een geschiedenis werd geschreven, moest een nationale geschiedenis (van de Oostenrijkse Nederlanden) komen. De veelheid moest dus eenheid worden: het was een Zuid-Nederlandse variant op de metamorfose die Niek van Sas zo vaak heeft beschreven – tussen 1750 en 1900 veranderde de Republiek van soevereine gewesten in de moderne Nederlandse eenheidsstaat.⁵

Het institutionele kader waarin deze ‘nationalisering’ van het verleden zich moest voltrekken, was de in 1769 opgerichte Académie impériale et royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles.⁶ De markies du Chasteler sprak er in 1779 programmatische *Réflexions sommaires sur le plan à former pour une histoire générale des Pays-Bas autrichiens* uit.⁷ Jan des Roches, vast secretaris van het geleerdengenootschap, publiceerde in 1782-1783 een Latijns schoolboek waarin de geschiedenis van de hele Zuidelijke Nederlanden werd overzien. Twee jaar later volgde een *Prospectus d’une histoire générale des Pays-Bas autrichiens*, waarin een ambitieuze nationale geschiedenis werd aangekondigd. In 1787 verscheen het eerste deel van deze geschiedenis, maar de vroegtijdige dood van Des Roches verhinderde haar voltooiing. De ‘Theresiaanse Academie’ had haar historiografische missie weliswaar niet volbracht, maar de aanzet was gegeven.

Het was Dewez die als eerste het doel bereikte.⁸ Geboren in 1760 in Namen, had hij voor het eerst van zich laten horen toen hij in 1779 – zonder succes overigens – deelnam aan een door de Academie uitgeschreven prijsvraag voor de beste lofrede op Viglius van Aytta. In 1788 was hij tot leraar in de retorica aan het koninklijk college van Nijvel

benoemd. In het kader van zijn onderwijs had hij twaalf jaar lang materiaal over de vaderlandse geschiedenis verzameld. Dat materiaal vormde de basis voor de *Histoire générale de la Belgique depuis la conquête de César*, waarvan het eerste deel in 1805 verscheen. Tot 1807 volgden er nog zes delen. Samen ruim tweeduizend bladzijden: de eerste voltooide nationale geschiedenis van België – alle gewesten samen – was een feit.

De *Histoire générale* was een synthese: Dewez bood een chronologisch opgezet verhaal van de vaderlandse geschiedenis vanaf de Romeinen tot de eigen tijd.⁹ Dat verhaal, zo merkte hij op, kon geen doorlopend verhaal zijn. De veranderlijkheid van de ‘Belgische’ geschiedenis met haar uiteenlopende regimes dwong immers tot een onderverdeling in verschillende *époques*. In de tweede editie van de *Histoire générale*, die twee decennia na de eerste zou verschijnen, heette het dat ‘België’ door de wisselvalligheid van zijn geschiedenis – nu eens opgenomen in een groter rijk, dan weer verdeeld of gecombineerd met een ander gebied – geen *histoire complète et suivie* had.¹⁰ Het chronologisch opgezette verhaal werd bovendien herhaaldelijk onderbroken door thematische hoofdstukken, bijvoorbeeld over de kruistochten of over de ‘zeden en gewoonten’ van de bewoners van het land.

Dewez schreef in het voorwoord van zijn *Histoire générale* uit patriotisme te hebben gehandeld: het was de liefde voor zijn (vader)land die hem tot het moeizame onderzoek van het materiaal had gebracht en tot het schrijven van dit boek had aangezet. Dat werd nog eens benadrukt door het motto dat de *Histoire générale* kreeg: het waren de woorden van Ovidius die één decennium later op het frontispice van de *Abrégé de l'histoire Belgique* konden worden teruggevonden. Lofrijk was dit werk omdat het ervoor zorgde dat de ‘Belgen’ niet langer – nu zij hun eigen geschiedenis konden leren kennen – ‘vreemdelingen in hun eigen land’ moesten zijn.¹¹

Maar opnieuw, om welk vaderland ging het? Dewez duidde het voorwerp van zijn geschiedenis aan als *la Belgique*. Hij doelde daarmee op dezelfde entiteit als die Du Chasteler en Des Roches voor ogen had gestaan: *les Pays-Bas autrichiens*. Het ging hem om die gewesten die samen de Nederlanden hadden gevormd waarover de Oostenrijkse Habsburgers sinds 1715 als een autonoom onderdeel van hun monarchie hadden geheerst. Dewez begreep echter dat deze entiteit geen vast historisch

gegeven was geweest. Nu eens was ‘België’ een uitgestrekt gebied geweest, dan weer was het land tot een beperkte omvang teruggebracht, en telkens was er sprake geweest van grenzen die verschoven. Ook dat bemoeilijkte het schrijven van een nationale geschiedenis.

Maar dát Dewez deze ‘Belgische’ geschiedenis schreef, getuigde van het feit dat hij de oude gewesten samen als een eenheid beschouwde. De Bourgondische hertogen kregen in de *Histoire générale* dan ook een bijzondere status. Zij immers hadden de provincies in de veertiende en vijftiende eeuw in één staatsverband verenigd (*réunies en un corps de nation*), waardoor die een gemeenschappelijke geschiedenis (*un corps d’histoire nationale*) hadden kunnen krijgen – en de ‘Belgen’ dus een vaderland hadden verworven.¹² In de prospectus voor de *Histoire générale* heette het dat het belang dat aan deze Bourgondische periode moest worden gehecht, bleef groeien.¹³

Toch maakte juist de nadruk op de door de Bourgondiërs aangebrachte samenhang een ander probleem voor de nationale geschiedschrijving duidelijk, naast de wisselende regimes en de verschuivende grenzen: de heterogeniteit van de ‘Belgische’ gewesten zoals die vanaf het einde van de Romeinse tijd tot de Bourgondische eenmaking had bestaan. Frédéric de Reiffenberg, polygraaf en professor, sprak in 1827 over een labyrint: bijna tien eeuwen lang was ‘België’ een verbrokkeld geheel van heel verschillende landsheerlijkheden geweest.¹⁴ Hoe de geschiedenis van een dergelijke *pêle-mêle* te schrijven? Het probleem had ook Dewez’ voorgangers in de Academie al beziggehouden. Hun oplossing was steeds dezelfde geweest: zij promoveerden één van de gewesten tot kerngebied van de bestaande lappendeken en behandelden de geschiedenis van dit gebied vervolgens als een *pars pro toto* van de hele ‘Belgische’ geschiedenis. Die eer viel veelal te beurt aan het graafschap Vlaanderen, onder meer bij Du Chasteler en later bij de Gentse kanunnik Joseph-Jean de Smet, die in 1821-1822 een *Histoire de Belgique* publiceerde.¹⁵ Maar Des Roches koos dan weer voor Brabant.

Dewez volgde Des Roches. Het was hem niet gemakkelijk gevallen. Hij had het over *confusion* en *embarras*, over een lange periode waarin niet alleen de chaos, maar ook onwetendheid en immoraliteit hadden geregeerd (*les siècles grossiers*, zo noemde hij de periode van de zevende tot de veertiende eeuw). In de tweede editie van zijn *Histoire générale*

luidde het dat de afzonderlijke en onverbonden annalen van de verschillende gewesten slechts tot slaapverwekkende lectuur zouden leiden.¹⁶ Daarom had ook hij één kerngebied uitgekozen – en dat was Brabant. De geschiedenis van het hertogdom heette in de heruitgave van de *Abrégé de l'histoire Belgique* het ‘concentraat’ van de geschiedenis van ‘België’ te zijn, van de nationale geschiedenis dus.¹⁷ Daar was het Dewez in eerste instantie om te doen.

Vreemd en eigen

De *Histoire générale de la Belgique depuis la conquête de César* was ontstaan uit een door de Oostenrijkse overheid gekoesterde ambitie. Maar toen het boek verscheen, was het regime gewijzigd: de Zuidelijke Nederlanden, waarvoor de naam *Belgique* nu steeds meer ingang vond,¹⁸ waren in 1794 door Franse troepen bezet en werden een jaar later – samen met het prinsbisdom Luik – bij Frankrijk ingelijfd. Voor Dewez begon weldra een nieuwe carrière. In 1798 werd hij aangesteld als commissaris van het Directoire bij de correctionele rechtbank van Nijvel, kort nadien als substituut-commissaris bij de rechtbanken van zijn geboortestad Namen. In 1800 werd hij onderprefect van het arrondissement Saint-Hubert.

Het was in deze laatste functie dat Dewez zijn geschiedenis publiceerde. De teneur van het slothoofdstuk verwondert dan ook niet. Napoleons onderprefect beschreef er – de titel was duidelijk – de *Avantages de la réunion de la Belgique à la France*. Dewez verdedigde er de annexatie op zowel historische als politieke gronden. Hij merkte er onder meer op dat de hereniging (niet: vereniging) met Frankrijk ‘België’ niet langer het slagveld van Europa zou laten zijn.¹⁹ Het trof de lezers, onder wie de jonge baron Goswin de Stassart, een in ‘België’ geboren hoge functionaris in Franse dienst, die in 1810 een *Analise de l'Histoire de la Belgique, de M. Dewez* deed verschijnen.²⁰ Dewez besloot het hoofdstuk en daarmee ook het boek met een lofzang op Napoleon.

Voor Dewez (en vele anderen) bestond er geen onverenigbaarheid tussen de Franse overheersing en het behoud van de nationale eigenheid: ‘België’ bleef ook na 1795 een aparte natie (een *réalité morale*²¹).

Hoezeer de historicus zich verschillende identiteiten tegelijk kon aanmeten, bleek uit een brief die hij in 1805 aan De Stassart schreef. Hij correspondeerde er met een functionaris in dienst van de Franse machthebber, zei net als De Stassart ‘Belg’ te zijn en voegde er in één adem aan toe dat ook hij Naams was.²² De term *domination*, waarmee hij het Franse bestuur aanduidde, had geen negatieve betekenis. Het bestuur was slechts vreemd in de zin dat het niet ‘Belgisch’ was, maar zolang het de vrijheid waarborgde, kon het niet als onderdrukkend worden beschouwd. In de Academie zou Dewez blijvende belangstelling tonen voor de representatieve instellingen van de ‘Belgische’ provincies.²³

Zo was het in de Franse Tijd. Maar zo was het ook in de Oostenrijkse Tijd geweest. De bestuurselite van de Oostenrijkse Nederlanden, zo heeft Jan Roegiers betoogd, combineerde ‘verknochtheid aan het eigen vaderland’ met ‘loyaliteit tegenover het huis van Oostenrijk’.²⁴ Dewez engageerde zich in de Brabantse Omwenteling en bekritiseerde keizer Jozef II als een tweede Filips II. Maar toen het Oostenrijkse regime werd gerestaureerd, verwelkomde hij de nieuwe vorst Leopold II als *un père plein de tendresse*.²⁵ Hij kon leven met het herstel van de oude macht. Ook hier gold immers dat het van buitenaf opgelegde gezag niet wezensvreemd was zolang de eigen rechten van de ‘Belgen’ waren verzekerd.

De faam van een windvaan

Toch kreeg Dewez in de latere literatuur een kwade faam. Van pro-Oostenrijks tot Vonckist, dan opnieuw pro-Oostenrijks en vervolgens pro-Frans: het wekte wantrouwen. De Vlaams-nationalistische politicus en historicus Hendrik Elias deed de eerste geschiedschrijver van België al in 1963 af als ‘een naar de staatswind draaiende officiële geschiedschrijver’.²⁶ Bijna een halve eeuw later constateerde Tom Verschaffel een gebrek aan standvastigheid: Dewez had zich ‘aan alle tijden aangepast’ en was een windvaan geweest (een *girouette*, zoals Matthijs Lok dergelijke ambtenaren had genoemd).²⁷ Een andere commentator zag ‘een meester in opportunistisch handelen’.²⁸

Dat idee werd nog versterkt door de lectuur van de *Abrégé de l’histoire Belgique*. Tien jaar na de voltooiing van de *Histoire générale de la Belgique*

depuis la conquête de César verschenen, was dit boek daar een spin-off van. Het telde geen zeven, maar slechts één deel (zij het dat het nog steeds om ruim zeshonderd pagina's ging; de tweede editie was nog uitgebreider) om op die manier als schoolboek dienst te kunnen doen. Dewez hoopte *les jeunes gens* vertrouwd te maken met de vaderlandse geschiedenis door hen een verhaal te bieden met aantrekkelijke details, maar zonder wetenschappelijke discussies. Het boek moest de nieuwsgierigheid bevredigen.

Toen de *Abrégé* verscheen, was het regime in de Zuidelijke Nederlanden opnieuw gewijzigd: de Fransen hadden plaats moeten maken voor het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Dat werd weerspiegeld in het boek. De Franse Tijd was in de *Abrégé* haast geheel afwezig. De laatste bladzijden werden nu niet gewijd aan de *Avantages de la réunion de la Belgique à la France*, maar aan de gelukkige hereniging met het Noorden. Een nieuwe tijd was aangebroken, waarin, zo stelde Dewez zijn lezers gerust, de vrijheid der 'Belgen' verzekerd was. Het boek eindigde opnieuw met een lofzang, ditmaal niet op Napoleon, maar op Willem I. Was Dewez dan geen windvaan?

Dewez' carrière viel na 1815 ook niet stil. Hij trad opnieuw in overheidsdienst en werd inspecteur van de athenea en colleges in het Zuiden. Bovendien werd hij één van de centrale figuren van de Brusselse Academie, die – na door de Fransen te zijn opgeheven – in 1816 door Willem I onder de naam 'Académie royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles' was heropgericht.²⁹ Na een schuchter begin (minister Anton Reinhard Falck had het over een bescheiden jongedame, die bang was over zichzelf te spreken) toonde het genootschap een verrassende dynamiek. Dewez, die ook lid was van het Koninklijk Instituut in Amsterdam,³⁰ was er vanaf 1821 de vast secretaris van.

Een groter vaderland?

Maar als Dewez 'een naar de staatswind draaiende officiële geschiedschrijver' was, hoe diende hij dan – in zijn historisch werk – het amalgaam van Noord en Zuid dat Willem I trachtte te bereiken? Dat was immers de opdracht die de koning al in 1814 van de 'Grootmachten'

had gekregen: hij moest de twee delen van zijn Rijk, de oude Republiek en de voormalige Oostenrijkse Nederlanden, tot een unie herscheppen. Werd dat ook Dewez' volgende – en grotere – vaderland? Poogde ook hij een nieuwe – en historische – eenheid te creëren, ditmaal niet uit een veelheid van gewesten, maar uit twee gebieden die eeuwenlang naast elkaar hadden bestaan?

Eén van de culturele instrumenten om dit amalgaam te realiseren was het Museum voor de Wetenschappen en Letteren (*Musée des Sciences et des Arts*), dat bij Koninklijk Besluit van 27 december 1826 in Brussel werd opgericht.³¹ Daar werden kosteloos en op verschillende domeinen (van bouwkunde tot botanica en dierkunde tot literatuur) lezingen voor een breed publiek ingericht. Falck, die ook als gezant te Londen de oprichting en ontwikkeling van het Museum bleef volgen, was van mening dat dergelijk onderwijs het 'nationaal gevoel' kon versterken. Dat nationaal gevoel moest betrekking hebben op de vereniging van Noord en Zuid, op wat Falck zelf een *union intime et complète* noemde, naar analogie van het beladen 'één en ondeelbaar' van de Franse en Bataafse Revoluties.³²

Dewez engageerde zich in de onderneming en werd er benoemd op de leerstoel Geschiedenis van de Nederlanden (de veelzijdige Philippe Lesbroussart nam de Algemene geschiedenis voor zijn rekening). In het voorjaar van 1827 opende hij zijn lessen met een *Discours pour l'ouverture du cours d'histoire des Pays-Bas*. Hij sprak er onder meer over het nut en de morele betekenis van de studie van de geschiedenis, over de selectie van wat hij wilde behandelen, over een wijsgerige benadering van het verleden. Ook hier heette het, zoals in de *Histoire générale de la Belgique depuis la conquête de César*, dat patriotisme het motief was om de arbeid aan te vatten.

Maar dat betekende niet dat Dewez nu een 'algemeen-Nederlandse' geschiedschrijving voorstond. Dat bleek het duidelijkst uit zijn houding bij de historische prijsvraag die bij Koninklijk Besluit van 23 december 1826 – vier dagen vóór het Koninklijk Besluit betreffende het Brusselse Museum dus – werd uitgeschreven.³³ De kern van de prijsvraag bestond erin een plan op te stellen voor een 'Geschiedenis der Nederlanden, tot alle de gewesten van dit Rijk betrekkelijk'; wie het beste plan kon voorleggen, zou tot 'geschiedschrijver des Rijks' worden benoemd. Willem I

verlangde dus een geschiedenis die het verleden van het héle Verenigd Koninkrijk zou overzien, van Noord en Zuid, in één geïntegreerd geheel. De vraag kwam op een moment – in de tweede helft van de jaren 1820 – dat zich opnieuw duidelijk een ‘scheiding der geesten’ voltrok.³⁴ Zij illustreerde een ‘actieve natievorming door de staat ten behoeve van de staat’.³⁵

De prijsvraag leidde tot meer dan veertig inzendingen, waarbij de respons uit Noord en Zuid even groot was. De inzenders vormden een gemêleerd gezelschap: Johan Rudolph Thorbecke, Guillaume Groen van Prinsterer en de Brusselse archivaris Louis-Prosper Gachard stonden er naast onderwijzers, juristen of ambtenaren zonder naam of faam. De ene wilde een wijsgerige geschiedenis, de andere een romantisch verhaal, nog een andere vooral bronnedities. Maar Dewez voegde zich niet bij het gezelschap. Hij zou samen met andere Academieleden in 1827 zitting nemen in de tienkoppige jury – de helft uit het Noorden, de helft uit het Zuiden – die de inzendingen moest beoordelen. Maar zelf een plan voor een geschiedenis van de Nederlanden van Willem I indienen, deed hij niet.

Integendeel, Dewez publiceerde in 1826-1828 een tweede editie van zijn *Histoire générale de la Belgique depuis la conquête de César*. Hij was altijd trots gebleven op dit boek. Nog in 1822 had hij in een zitting van de Academie verklaard dat het misschien een tekort aan talent als schrijver verraadde, maar dat het ook getuigde van durf: hij had met de *Histoire générale* een weg gewezen.³⁶ Nu verscheen het boek opnieuw, bewerkt en uitgebreid tot bijna drieduizend bladzijden. Maar het motto was onveranderd gebleven: ‘Het is een lofrijk werk de geschiedenis van het vaderland te schrijven.’ Wat kon dat betekenen, nu het politieke en staatkundige kader was gewijzigd? Dewez noemde de Oostenrijkse en Franse regimes nu wél een aanslag op de ‘Belgische’ natie en haar specifieke geschiedenis (in de Academie werd in de jaren 1820 ook eenvoudigweg over *la conquête de la Belgique* gesproken³⁷). Tussen de onderwerping aan het Huis van Oranje en het bezit van een eigen nationaliteit en geschiedenis bestond daarentegen geen onverenigbaarheid. Het Verenigd Koninkrijk herinnerde aan de gelukkige tijd onder de Bourgondiërs.³⁸

Wat dat precies betekende, werd duidelijk in het nieuwe slothoofd-

stuk van het boek. De *Histoire générale* eindigde nu, net als de *Abrégé de l'histoire Belgique*, met een lofzang op Willem 1. Maar van een geloof in een groter vaderland was geen sprake. Dewez maakte een duidelijk onderscheid tussen Noord en Zuid, tussen de 'Bataven' en de 'Belgen'. Al in 1817 heette het dat Willem 1 de gemeenschappelijke vader was van twee naties, die weliswaar één familie vormden.³⁹ Dat maakte niet alleen duidelijk dat het besef een eigen natie te zijn in het Zuiden sterker was dan Groen van Prinsterer (en met hem vele Nederlandse historici) meende wanneer hij over de Belgische Revolutie van 1830 schreef.⁴⁰ Het toonde ook dat Dewez het door Willem 1 voorgestelde historiografische kader niet accepteerde. Dewez was geen windvaan. De heruitgave van de *Histoire générale* dient veeleer te worden begrepen als een stil protest tegen de pogingen van de koning en zijn entourage een nieuwe nationale geschiedschrijving te creëren.

Dewez was geen uitzondering. Het enthousiasme voor een 'algemeen-Nederlands' historiografisch kader was niet groot, noch in het Zuiden noch in het Noorden. Van de deelnemers aan de prijsvraag van 1826 waren er maar weinigen die het voorstel van de koning genegen waren. In het Noorden werd erop gewezen dat één geschiedenis van Noord en Zuid tekort zou doen aan wat de kern van de eigen geschiedenis was: de Republiek.⁴¹ In het Zuiden werden vooral de verschillen tussen de eigen geschiedenis en die van het Noorden opgemerkt. De jury dacht er net zo over en adviseerde daarom geen 'lands-geschiedschrijver' te benoemen. De teleurgestelde koning aanvaardde het advies schoorvoetend.

In de Brusselse Academie van Dewez was de creatie van één historisch verband van Noord en Zuid evenmin de 'grootste bekommernis'. Uit het feit dat de ingestuurde verhandelingen steeds een lacune voor het Noorden vertoonden, werd zonder veel omhaal geconcludeerd dat de Academie zich in de toekomst dan maar beter uitdrukkelijk tot de Oostenrijkse Nederlanden (*nos provinces*) kon beperken.⁴² Voor het geschiedenisonderwijs gold hetzelfde. Het speelde uiteindelijk slechts een beperkte rol in de culturele unificatiepolitiek van de overheid.⁴³ In de colleges van het Zuiden bleef de *Abrégé* dan ook lang een gangbaar handboek. Onderwijsinspecteur Dewez aarzelde ook niet het boek aan te bevelen.⁴⁴

Een verborgen genot

Dewez bleef in het Verenigd Koninkrijk dus in een ‘Belgisch’ – Zuid-Nederlands – kader werken. Meer nog: hij ‘vervolledigde’ in deze jaren dat kader nog. Tien jaar vóór de prijsvraag, in 1816, publiceerde hij een driedelige – opnieuw bijna vijftienhonderd bladzijden tellende – *Histoire particulière des provinces belgiques sous le gouvernement des ducs et des comtes*. Het boek was opgedragen aan Willem I en opende met lof op het Huis van Oranje. Maar daar stopte het ‘algemeen-Nederlands’ engagement. De *Histoire particulière* werd integendeel uitdrukkelijk gepresenteerd als een ‘complement’ van de *Histoire générale*. Dewez had er, zo schreef hij, voor de periode vanaf het einde van de Romeinse tijd tot de Bourgondische eenmaking een duidelijke keuze (voor Brabant) moeten maken, waardoor hij de specifieke geschiedenissen van de verschillende gewesten niet had kunnen behandelen: ‘Ik zou als een onhandige architect rond een ruim paleis een hoop kleine gebouwen opgetrokken hebben die in geen verhouding met het hoofdgebouw zouden hebben gestaan.’⁴⁵ Die specifieke geschiedenissen wilde hij nu in een afzonderlijk boek verhalen.

De *Histoire particulière* bood dus een overzicht van de gewestelijke geschiedenissen tot de vijftiende eeuw, zij het dat de lijn werd doortrokken tot de troonsafstand van Karel V in 1555 (het boek eindigde met de lugubere scène waarin de oude keizer in het klooster van Yuste zijn eigen begrafenis bijwoont). Om versnippering en monotonie tegen te gaan benadrukte Dewez de contacten die tussen de verschillende landsheerlijkheden onderling hadden bestaan. Op die manier trachtte hij toch opnieuw eenheid in de verscheidenheid, ordening in de chaos aan te brengen.⁴⁶ Desondanks bleef de *Histoire particulière* een labyrint, waarin de geschiedenis toch vooral provincie per provincie werd behandeld.

Zes jaar later, in 1822, volgde een tweede ‘complement’ van de *Histoire générale*: een tweedelige – ruim zevenhonderd bladzijden – *Histoire du Pays de Liège* [sic].⁴⁷ Het prinsbisdom Luik was tot het einde van de achttiende eeuw buiten de Nederlanden gebleven. Voor de generatie van Dewez vormde Luik dan ook als vanzelfsprekend een natie die zich van de Oostenrijkse Nederlanden onderscheidde. Daarom was de Luik-

se geschiedenis uit de *Histoire générale* gelaten. Maar sinds de Franse Tijd was de situatie veranderd: Luik was bij 'België' gevoegd en behoorde nu tot de zuidelijke provincies van het Verenigd Koninkrijk. Wie de geschiedenis van 'België' of deze provincies wilde kennen, moest dus ook de geschiedenis van het prinsbisdom kennen. Zij was, zo wilde Dewez in zijn *Histoire du Pays de Liège* tonen, bovendien een leerzame geschiedenis, vol van vrijheidsdrang en revoluties, vaak duister daardoor, maar ook verlicht en liberaal.⁴⁸

De *Histoire particulière* en de *Histoire du Pays de Liège* vormden dus een dubbele aanvulling op de nationale synthese die Dewez in 1805-1807 had gepubliceerd. Zij hielden verband met de noodzaak in die synthese selectief te zijn. Met hun verschijnen was een historiografische lacune aangevuld. De heterogeniteit van de 'Belgische' gewesten bleef Dewez en zijn geestesgenoten ook verder bezighouden. In 1824 schreef de Academie een prijsvraag over 'het karakter der Belgen' uit: was er sprake van één gemeenschappelijk karakter of had elk van de gewesten waaruit 'België' was samengesteld een eigen karakter, dat het ene van het andere gewest onderscheidde?⁴⁹

Maar het ging Dewez ook om meer dan het oplossen van een historiografisch (compositorisch) probleem. Dat bleek uit de serie kleine handboeken die hij in de eerste helft van de jaren 1820 over gewestelijke geschiedenissen publiceerde: een *Abrégé de l'histoire de la province de Namur* (niet toevallig als eerste, 1821), een *Abrégé de l'histoire du Hainaut et du Tournaisis* (1823) en een tweetalige *Abrégé de l'histoire de duché de Brabant, du marquisat d'Anvers et de la Seigneurie de Malines / Beknopte geschiedenis van het hertogdom Brabant, het markgraafschap Antwerpen en de heerlijkheid Mechelen* (1824). Net als bij de algemene *Abrégé de l'histoire Belgique* uit 1817 ging het om schoolboeken. Ze hadden een didactische opzet: vraag en antwoord wisselden elkaar af.

Het belang van deze geschiedenissen schuilde voor Dewez in hun herkenbaarheid. Al in de prospectus voor de *Histoire générale de la Belgique depuis la conquête de César* schreef hij dat dergelijke beperkte geschiedenissen 'een bijzondere aantrekkingskracht hebben voor de inwoners van deze gewesten, die niet zonder een verborgen genot de provincie, de stad, het dorp waarin zij geboren zijn, met een zekere glans in de geschiedenis zien verschijnen.' Hij vervolgde: 'De naam van

een dorp, van een bos, van een riviertje dat wij op het terrein zelf kunnen herkennen, roept bij ons op vanzelfsprekende wijze een levendiger en treffender interesse op dan de imposante naam van een beroemde stad of boulevard, die wij slechts op de kaart kunnen zien. De Belg zal met meer aandacht en verknochtheid een kleine expeditie volgen die zijn provincie heeft opgemerkt en waarvan hij de details als het ware al wandelend kan volgen en verifiëren, dan de schitterende exploten en gedenkwaardige veroveringen die de faam zijn van verafgelegen landen.⁵⁰

Het was dus de regionale of lokale geschiedenis – tastbare geschiedenis, veldwerk ook – die de historische aandacht scherpte; zij appelleerde immers aan een regionaal of lokaal patriotisme, waarvan de identiteit op haar beurt stevig in het verleden was verankerd. Dewez maakte daarmee duidelijk dat de logische en de emotionele orde in de geschiedschrijving wat hem betrof van elkaar verschilden. De logische orde stelde het nationale geheel voorop; de oude particularistische geschiedenissen waren vervolgens slechts een aanvulling. In de emotionele orde kwam de voorrang toe aan de regionale of lokale geschiedenis, waaraan ‘de Belg’ zich het meest bleef hechten; zij kon vervolgens interesse in de nationale geschiedenis wekken.

De abrégés uit de vroege jaren 1820 maken in elk geval duidelijk dat de ‘nationalisering’ van de geschiedenis het doorleven van een particularisme niet uitsloot, een particularisme dat niet als negatief werd ervaren en ook niet ‘ouderwets’ was. Het bestaan van dit *complexe sentimental*, om met Maurice A. Arnould te spreken,⁵¹ betekent dat de metamorfose die zich in de Oostenrijkse Nederlanden begon te voltrekken, geen eenvoudig proces was. In het hart zelf van de nationale geschiedschrijving bleef het ene altijd de herinnering aan het vele in zich dragen.

Het Belgisch genie

Met de Belgische Revolutie werd alweer een nieuw regime geïnstalleerd. Dewez’ carrière kwam in het gedrang: wat kon een *inspecteur général des athénées et collèges* nog betekenen in een land waar de vrijheid van onderwijs als een grondrecht gold? Dewez was niet onverdeeld gelukkig

met '1830'. Hij had het bewind van Willem I niet als een onnatuurlijk of onderdrukkend regime ervaren, anders dan zij die juist ten tijde van het Verenigd Koninkrijk de Belgische geschiedenis als een keten van vreemde overheersingen waren gaan beschrijven. Kanunnik De Smet was één van hen; het Hollandse regime was voor hem onmiskenbaar een schakel in die perfide keten.⁵²

Maar Dewez' werk paste natuurlijk ook in de postrevolutionaire Belgische patriottische historische cultuur. In die historische cultuur bleef aandacht uitgaan naar de delen die nu samen België vormden. Het *ancien Pays de Liège* behield zijn eigen geschiedschrijvers.⁵³ Vlaanderen – nog in de middeleeuwse zin, niet in de moderne betekenis van de noordelijke Nederlandstalige helft van België, die in de jaren 1860 in zwang zou komen – kreeg in 1847-1850 een romantisch gekleurde geschiedenis, terwijl al sinds 1838 in Brugge een bloeiend regionaal-historisch en -oudheidkundig genootschap bestond.⁵⁴

Dewez publiceerde in 1834 een tweede editie van zijn *Histoire particulière des provinces belgiques sous le gouvernement des ducs et des comtes*, opnieuw in drie delen en met een onveranderd gebleven tekst. Eén opvallende toevoeging was er echter: de Brusselse uitgever Berthot had het eerste deel een frontispice gegeven, een portret van Jan van Eyck. Met deze ingreep kreeg het boek meteen de stempel van de Belgisch-patriottische historische cultuur, waarin romantische boekillustraties een populair onderdeel van het register waren.⁵⁵ Daar kwam bij dat Jan van Eyck een vaste verschijning in de nationale pantheons was.⁵⁶ Des te verrassender was wat evenmin was gewijzigd: de opdracht van het boek aan Willem I. Dat maakte deze tweede editie van de *Histoire particulière* oneigentijds en Dewez (haast) tot een orangist.⁵⁷ De twee paratekstuele elementen – de frontispice en de opdracht – gaven het boek een paradoxaal karakter.

De context waarin Dewez werkte, werd echter steeds eenduidiger: in het nieuwe België viel steeds meer nadruk op de eenheid. Dat leidde tot een verwatering van de particularistische traditie in de geschiedschrijving. Of tot kritiek op wie haar (nog) belichaamde, zoals Dewez: Jean-Baptiste Nothomb, prominent politicus en diplomaat, één van de opstellers van de grondwet én historicus, betreurde in 1833 dat 'sommige erudieten – de Raepsaets, de Dewez, de Villenfagnes – zich nog

bezighouden met de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen, het hertogdom Brabant, het prinsbisdom Luik, zoals men zich bezighoudt met de geschiedenis van Medië en Assyrië'. Henri Moke, één van de weinige voorstanders van een 'algemeen-Nederlandse' geschiedschrijving onder de inzenders van de prijsvraag van 1826, had gelijkaardige kritiek al eerder geuit.⁵⁸

Maar Dewez, toch ook de auteur van een *Histoire générale*, stond natuurlijk ook een geschiedschrijving voor waarin de nationale eenheid de inzet vormde. In 1833 publiceerde hij een tweedelige *Cours d'histoire belgique*. Het was de tekst van de lessen die hij sinds 1827 aan het Museum voor de Wetenschappen en Letteren in Brussel gaf. Chronologisch opgezet, bestreek de *Cours* de hele nationale geschiedenis van Caesar tot Leopold I, met – zoals drie decennia eerder – een bijzondere plaats voor Brabant in wat nu voor het eerst de *histoire du Moyen Age* werd genoemd,⁵⁹ en veel aandacht voor de Bourgondische eenmaking. De tekst toonde hoezeer ook in het Museum, dat in 1834 zou ophouden te bestaan, de nationale geschiedenis er nooit een van Noord en Zuid was geweest. Dewez' *Cours* was een 'Belgische' geschiedenis, die – ook al werd ze later als middelmatig gebrandmerkt⁶⁰ – mee aan de oorsprong stond van de langs reeks nationale geschiedenissen die in het België van na 1830 verschenen.⁶¹

De auteurs van deze geschiedenissen konden beroep doen op de bronnenedities die door de in 1834 opgerichte Commission royale d'Histoire werden uitgegeven. Ook Dewez werd tot lid van deze commissie benoemd, maar zijn ouderdom – hij was intussen de zeventig ver voorbij – verhinderde dat hij er nog een rol van betekenis kon spelen.⁶² Had het veel uitgehaald? Dewez werd na 1830 toch vooral als een man van het ancien régime beschouwd, niet als een drager van de nieuwe natiestaat, die de vooruitgang had omarmd. Toen hij in 1834 overleed, moest Adolphe Quetelet, die hem als vast secretaris van de Academie zou opvolgen, zijn reputatie in bescherming nemen.⁶³

Een nieuwe natiestaat, die de vooruitgang had omarmd? Ruim vier decennia lang had Dewez een complexere realiteit beschreven en vertegenwoordigd. Hij had 'Belgische' geschiedenissen, een geschiedenis van de oude gewesten, een geschiedenis van Luik en regionale historische overzichten gepubliceerd, had vreemde meesters gediend en

gewerkt in de instellingen van het Verenigd Koninkrijk, die hem tot het einde van zijn leven dierbaar waren gebleven. Hij had syntheses en schoolboeken geschreven en openbare lessen gegeven. De vele geschiedenissen van Louis Dieudonné Joseph Dewez vormden een web van teksten – een woekering van originelen, heruitgaven, bewerkingen, complementen en abrégés – die vaak getuigden van een groot vermogen zich aan te passen aan nieuwe realiteiten, maar evengoed verwezen naar een voorbije werkelijkheid. Zij toonden hoe moeizaam de passage van de oude orde naar de moderniteit was. Het Belgisch genie waakte over een natie met een meerduidige geschiedenis en identiteit.